

महाराष्ट्र शासन,
कृषि व सहकार विभाग,
शासन निर्णय, क्र. सीसीआर-११८६/सीआर-६५४/२-सी,
मंत्रालय विस्तार, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक: २९ जानेवारी १९८७

शासन निर्णय:- राज्यातील कर्ज यमान न मिळविल्यामुळे याचा आढावा घेऊन सहकारी कर्ज वसुली बाबतचे शासनाचे धोरण परवर्षी जाहिर करण्यात येते असे परवर्षी नवे धोरण जाहिर करण्यासुळे कर्जदार शेतक-यांमध्ये तसेच सहकारी कर्जवसुली यंत्रणेमध्ये अनिश्चिततेचे वातावरण रहाते. सहकारी कर्जवसुलीसाठी कायम स्वतंत्र यंत्रणेचे धोरण आणणे, याबाबत राष्ट्रीय कृषि व ग्रामिण विकास बँक [नाबार्ड] संस्थेस सहकारी बँका यांनी शासनाकडे वेळोवेळी आग्रह करता आहे. याबाबत संपूर्ण परिस्थितीचा आढावा घेऊन येणेप्रमाणे आदेश देण्यात येतात.

२. सहकारी कर्जवसुलीबाबत शासनाने यापूर्वी दिलेले सर्व आदेश, परिपत्रके व इतरांची रद्द करून सहकारी कर्जवसुलीबाबतचे कायम स्वतंत्र धोरण जाहिर करण्यात येत आहे.

३. सहकारी कर्जाची वसुली करणे ही ग्रामोपधानी, पतपुरवठा, कर्जवसुली संस्थेस सहकारी संस्थांची जबाबदारी आहे. सहकार आधुनिक व निर्बंधक, सहकारी संस्था यांनी संस्थेस सहकारी पतपुरवठा यंत्रणेच्या संस्थाने, सहकारी कर्जाच्या वसुलीचे लक्ष्य [Target] दरवर्षी ठरवावे. सहकार विभागाच्या कर्जवसुली यंत्रणेने संस्थेस सहकारी कर्जाच्या कर्जवसुली यंत्रणेस वेळोवेळी मार्गदर्शन करून लक्ष्यपूर्ती साधण्यासाठी जारीने प्रयत्न करावेत. त्यासाठी सहकार आधुनिक व निर्बंधक, सहकारी संस्था यांनी वेळोवेळी विस्तार मार्गदर्शनात्मक सूचना संबंधित बँकांना व त्यांच्याकडून कर्जवसुली यंत्रणेला पाठवात.

४. ज्या ठिकाणी टंचाईची परिस्थिती जाहिर केलेली नाही व पैसेवारी ५० पैशापेक्षा जास्त [८७ कायम दुष्काळी तालुक्यात ६० पैशापेक्षा जास्त] जाहिर करण्यात आलेली आहे अशा ठिकाणी राजीखुषीने तदतय सक्तीच्या मागणी सहकारी कर्जाची वसुली करण्यात सहकारी कर्जवसुली यंत्रणेस मुभा राहिल.

५. ज्या ठिकाणी पैसेवारी ५० पैसे अगर त्यापेक्षा कमी [८७ कायम दुष्काळी तालुक्यात ६० पैसे अगर त्यापेक्षा कमी] जाहिर झाली असेल त्या ठिकाणी फक्त राजीखुषीनेच सहकारी कर्जाची वसुली करण्यात यावी. मात्र पुढे दिलेल्या ६ अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये कर्ज वसुलीसाठी सक्तीची कारवाई करण्यात हरकत नाही. ही अपवादात्मक प्रकरणे पुढील प्रमाणे:-

अ] ज्यांनी सहकारी पतयंत्रणेमार्फत कर्ज घेऊन कजाचा गैरवापर केला असेल ते कर्ज थकविले असेल असे सर्व थकबाकीदार,

ब] ज्यांनी सहकारी पतयंत्रणेमार्फत कर्ज घेताना तारण दिलेली जमिन अगर माजमस्ता रीतिधित संस्थेत न कळविता, विकली असेल, मात्र घेतलेल्या कजाचा पारतोळ केली नसेल असे सर्व थकबाकीदार,

क] ज्यांना बारमाही न खात्रीचा पाणीपुरवठा उपलब्ध असेल त्या पाण्यावर भाजीपाला, द्राक्षे, संत्री, केळी, ऊस, कापूस इत्यादी तारखी नगदी पिके [Cash crops] घेतलेली आहेत अशा बागायतदार शेतक-यांनी कर्ज घेऊन ते थकविले असेल असे सर्व थकबाकीदार.

द] ज्यांच्याकडे रु. १०,०००/- पेक्षा जास्त दीर्घमुदत कर्ज किंवा रु. ५,०००/- पेक्षा जास्त [कोकणातील ४ जिल्हे तसेच अहमदाबाद, चंद्रपूर व गडचिरोली जिल्ह्यातील कापूस न पिकणा-या भागात रु. ३,५००/- पेक्षा जास्त] अल्प/मध्यम मुदत कर्ज थकित आहेत असे सर्व थकबाकीदार.

ई] ज्या कर्जदारांकडील कर्ज पांच वर्षे अगर त्याहून जास्त काळापासून थकित आहेत असे सर्व जुने थकबाकीदार [ज्या त्याचिकडील थकबाकीची रक्कम कितीही असली तरी, त्याबद्दल कर्जसुलीसाठी सक्तीची कारवाई करण्यास हरकत नाही.]

फ] महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूविकास कॅम्पेनी जी मध्यम कर्जदारांची (looked over) जाणीव घ्यावी. त्यांनी कर्ज अदा करून घेणे आहे असे सर्व थकबाकीदार.

३. राज्यातील व्यावस्थित अगर विंगड व्यावस्थित अशा कोणत्याही भागामध्ये पुढील ४ प्रकरणी सहकारी कर्जसुलीसाठी सक्तीची कारवाई करू नये. ही प्रकरणे पुढील प्रमाणे:-

अ] महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूविकास बँकेकडून विहिरीसाठी कर्ज घेतलेले आहे, परंतु जुने संशोधन व विकास यंत्रणे [C.S.D.A.] ची विहिरी "अपघाती विहिरी" ठरवून प्रमाणित केली आहे अशा विहिरीसाठी घेतलेले कर्ज थकित असताना सर्व थकबाकीदार

ब] अक्षरणांमुळे ज्या विहिरी कोरड्या पडल्या अगर ज्या विहिरीमधून दुरेते पाणी उपलब्ध झालेले नाही, त्यामुळे त्यावरील पिके वाळून गेली/पिकांचे नुकसान झाले असे सर्व थकबाकीदार. मात्र असे प्रत्येक प्रकरण स्वतंत्रपणे तपासावे व गुणवत्तेच्या निकषांवर प्रत्येक प्रकरणी योग्य तो निर्णय घेतला पाहिजे.

क] ज्या जमिनीच्या तारणावर सहकारी पतयंत्रणेमार्फत कर्ज घेतले आहे व अशी जमिन शासनाने तपासित केली असून जमिनधारक शेतक-यास नुकसानभरपाई पूर्णपणे अथवा बहुतांशी मिळालेली नाही अशा कर्जदार शेतक-यांकडील त्या जमिनीवरील कजाची थकबाकी

अशा सर्व प्रकरणांची माहिती, संबंधित सहकारी संस्थेने/बँकेने परस्पर संबंधित भूतभाषांनी अधिका-यांस, निमागिलवे देऊन संबंधित कार्यावर शेताक-यास मिळणा-या देय असलेल्या नुकसान भरपाईच्या रकमेतून, कर्जाची/यकबाजीची रक्कम घालू करून घ्यावी. सहकार विभागाच्या संबंधित बँकांच्या प्रमुखी यंत्रणेने याबाबत लक्ष घालून पाठपुरावा करणे आवश्यक आहे.

ड] महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूजिगत बँकेकडून विद्युत मोटर, पंपसेटसाठी कर्ज घेतले असून महाराष्ट्र राज्य विद्युत गॅझटायझर [M.S.B.B.] यांच्या अध्यापकी विष्णुपुरवठा झालेला नाही अशा शेताक-यांमधील विद्युत मोटर व पंपसेटसाठी घेतलेले कर्ज थकित झाले असल्यास असे यकबाजीदार.

७. शक्तीची कारवाई करून कर्जसुद्धी करीत आता, कोणत्याही परिस्थितीत व राज्याच्या कोणत्याही [टेंवाईग्रेस्त अगर बिगरटेंवाईग्रेस्त] जेव्हात सिव्हील प्रोसेसिंग कोर्ट अंतर्गत मज्यात असलेल्या कोणत्याही वस्तूची जप्ती व लिलाव होऊ नये. याबाबत संबंधित शक्ती संबंधितांना शक्ती शुल्का देऊन त्यांचे पालन होईल असे पहावे. अशा वस्तू पुढीलप्रमाणे:-

अ] स्वयंपाकाची व दैनंदिन वापराची भांडीवुंडी अत्यावश्यक साहित्ये व वस्त्रे इत्यादी.

ब] राहात्या घरावरील पत्रे, कोले इत्यादी.

ग] शेताच्या व कुडीमार्गाच्या काराच्या अंतरनिर्वाहसाठी आवश्यक असलेले व त्यासाठी ठेवलेले अजमात्य.

ड] बैल, घासारखी शक्तीची जनावरे व भांगर व. आभारे.

ई] अर्ईल इंजिन, विद्युत मोटर, पंपसेट इत्यादी सारखी पक्कीपुरवठ्याची चालू वापरातील यंत्रे.

८. टेंवाईच्या परिस्थितीच्या संदर्भातील स्थायी आदेशानुसार पात्र शेताक-यांना, त्यांच्याकडील चालू निकषांचे मध्यम गुणत कर्जात सारित करणे, मध्यम गुणत कर्जाच्या चालू हप्त्याचे फेर सारित व फेर सारितहीत हप्त्याची फेर आखणी करणे, महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूजिगत बँकेच्या दीर्घगुणत कर्जाच्या चालू हप्त्याची प्रसूती एक वर्षाचे पुढे टकलणे इत्यादी फायदे नियमानुसार देण्यात यावेत. हे फायदे सर्व पात्र शेताक-यांना मिळवून देण्याची जबाबदारी संबंधित सहकारी संस्था/बँका तसेच सहकार विभागातील संबंधित अधिका-यांवर राहिल.

२. महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम १९६० च्या अधिनियम ४८-अ आणि कृषि उत्पन्न बाजार समिती [नियम] अधिनियम १९६३ च्या अधिनियम ३०-अ अन्वये शेतीमालाच्या विक्रीतून सांगडपध्दतीने [linking] करण्यात येणारी सहकारी संस्था कृषि, सर्व विभागीय व शहर उद्योग विभागानुसार करण्यात यावी. याप्रमाणे राज्याच्या कोणत्याही भागात व कोणत्याही परिस्थितीत हस्तक्षेप करता येणार नाही. सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था यांनी सहकारी बँकांच्या व सहकार विभागाच्या कर्जवसूली यंत्रणेत याबाबत आवश्यक त्या स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

१०. सहकार विभागाच्या विशेष संबंधित सहकारी बँकांच्या कर्जवसूलीचे अधिकार दिलेल्या सर्व संबंधितांनी वरील सुचनांचे काटेकोरपणे पालन करून जास्तीत जास्त कर्जवसूली करण्याचे कसोशिन प्रयत्न करावेत. तद्वतच कोणत्याही परिस्थितीत वरील सुचनांचे उल्लंघन होणार नाही याची दक्षता घेण्यात यावी.

११. सहकारी कर्जवसूलीबाबतचे सदर आदेश शासनाच्या पुढील आदेशांपर्यंत कायम राखारिल.

महाराष्ट्रचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसारच याबाबत,

[भा. ध. पवार]

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन,
कृषि व सहकार विभाग.

प्रति,

सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-४११ ००१,
सर्व विभागीय सहनिबंधक, सहकारी संस्था,
सर्व जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था,
सर्व तालुका उप/सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था,
पणन संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-४११ ००१,
साखर संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-४११ ००१,
संचालक, हातपाय, यंत्रमाग व सहकारी वस्त्रनिर्माण, नागपूर,
सर्व विभागीय आयुक्त,
सर्व जिल्हाधिकारी,
कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य, सहकारी मार्केटिंग पेडरेशन, मुंबई-२.

- कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी बैंक [म], मुंबई-४०० ०२३
- कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूविकास बैंक [म], मुंबई-११
- कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य कॉउन्स ग्रीनरुज जो-अधि. एग्रीकल्चरल फेडरेशन, मुंबई-११
- अध्यक्ष, सर्व जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँका,
- अध्यक्ष, सर्व कृषि उत्पन्न बाजार समित्या,
- अध्यक्ष, सर्व सहकारी साखर कारखाने,
- कार्यकारी संचालक, राष्ट्रीय कृषि व ग्रामिण विकास बँक,
पुनम चेंबरी, वरळी, मुंबई-४०० ०१८,
- कार्यकारी संचालक, विभागीय कामगार सेल, राष्ट्रीय कृषि व ग्रामिण विकास बँक,
गारमेट हाउस, वरळी, मुंबई-४०० ०१८,
- मुख्य सचिव,
- मुख्यमंत्र्यांचे सचिव,
- सचिव [मदत व पुनर्वसन कार्ये]
- सचिव [कृषि].
- सचिव [वित्तीय संलग्निकांसाठी पत्रपुरवठा], नियोजन विभाग, मंत्रालय,
- सचिव, कृषि व सहकार विभाग [श्री. दाड],
- सचिव [श्री. गरम]
- मंत्री [सहकार] यांचे खाजगी सचिव,
- राज्यमंत्री [सहकार] यांचे खाजगी सचिव,
- मुख्य सचिव यांचे खाजगी सचिव,
- सहाय्यक सचिव, नियोजन विभाग [कक्ष ४० व ५०],
- सहाय्यक सचिव, ग्राम विकास विभाग,
- सहाय्यक सचिव, मंडळ व वन विभाग [म-७][१० प्रांती],
- कायदा अधिकारी, ७-सी/१०-सी/१-सी/११-सी/१४-सी, कृषि व सहकार विभाग,
- महसूलदाल, माहिती व जनसंपर्क महसूलदालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
[स्थानी कृष्या व वन कर्मचारी धोरणात राज्यभर विस्तृत प्रतिध्वनी पावी]
- निवडनस्ती [सचिव, सहकार]
- निवडनस्ती [२-सी]